

jutottak: egyszerre vizsgáltak különböző életkorúakat s így következtettek a fejlődés tempójára. Csak az lenne bizonyító erejű, ha bizonyos vizsgálatot több éven át végeznének ugyanazonokon az ifjakon; ekkor látnák csakugyan a fejlődést magok előtt.

Ez már mind részlet s átvisz arra a nagyobb kérdésre: általában mi a jelentősége ily kutatásoknak? A breslaui gyűlést megelőző, más tárgyú értekezleten szinte aggodalmasan hangzott el többször is a figyelmeztetés, hogy a gyermektanulmányi irodalomban nagyon sok a tudománytalanság. Valóban, az egész mozgalomra nézve nagyon is itt az ideje ennek a hangnak, mert a nagy áradat már elmosással fenyegeti az értékes részleteket is. Ezért fontos *Meumann*-nak a távolléte miatt elő nem adott dolgozata, mely a nemi különbségek lélektani vizsgálatára ad útmutatást és biztosítani igyekszik annak tudományos értékét (l. Z. für päd. Psych. u. exp. Päd. 1913. okt.). Ez világosan megérteti, hogy itt a kutatásról van még szó, nem határozott eredményekről. Ezért az itélettel nem szabad sietni. Egyet azonban teljes nyugalommal végleges érvényűnek mondhatunk már ma is: a különbségek lélektana (a differenciális pszichológia) remélhetően nagy eredményeket ér el, amelyekből általános érvényű pedagógiai intézkedések is következhetnek, p. o. a leányok nevelésének sajátos elrendezése, — de csak az átlagost tudhatja megállapítani. Az egyéniség felismerése és térhez juttatása mindig a tanító személyes feladata lesz, amelyet személyi arravalósága szerint tud elvégezni.

Imre Sándor.

A berlini esztétikai kongresszus.

(1913 okt. 7—9.)

A művészi nevelés hangsúlyozása, különböző területeken való felkarolása s a tanításnak mint művészi alkotásnak méltatása arra figyelmeztet, hogy a pedagógiának mai forrongásában, melyben az egész művelődés kincseinek felhasználásával önállóságra törekszik, nem szabad szem elől téveszteni az esztétika terén mutatkozó mozgalmakat sem. Ezért érdekel bennünket a berlini I. esztétikai kongresszus munkássága, melyből itt néhány jellemző részletről megemlékezem.

Dessoir, berlini egyetemi tanár, kongresszusi megnyitó beszédében először a filozófia és esztétika viszonyával foglalkozott. A filozófus az esztétikai tényeket folytonos redukcióval általános elvekre vezetheti vissza és sikerül talán ilyformán a vallás, tudomány és művészet különbségeit végső elvekben kiderítenie. Ha pedig e három

főcsoportban különböző szellemi tevékenységek uralmát felismertük, sikerül talán a művészi értékek végső alapját is megtalálnunk. Evégszó alapból új világtításba helyezhetők az esztétikai tények, azonban teljesen le nem vezethetők belőle. Valaminek az esztétikai értéke tehát lényegében nem a szemlélés módjában rejlik, hanem a tények szerkezetében van valami, ami szükségszerűen kihívja az esztétikai ítéletet. Emez objektivizmusban rejlik az esztétikának az egyes művészetekre kiható jelentősége; ezen az alapon keressük a műalkotás hovátartozását (pl. költői, közelebbről drámai mű) és a benne élő egyéniséget (ember, nép, kor gondolkodása). A hovátartozás kiderítése rendszertani, az individualitás kutatása történeti eredményekre vezet. A rendszertan és a történeti vizsgálódás kölcsönösen feltételezi egymást. Minden műalkotás ugyanis nemcsak bizonyos műfajhoz tartozik, hanem annak fejlődésében bizonyos fokot is képvisel. Esztétikai fogalmak tehát csak történeti belátással és rendszertani alapon alkothatók meg. Ma a rendszertan felé törekszünk, ez azonban még nem túlzott racionalizmus, mert a történeti szempontot iskolázottságunk biztosítja. A rendszertanhoz tartozik a pszichológiai tanulmány is, mely a művészi alkotás és művészi élvezés vizsgálatával foglalkozik. Azonban a szubjektív folyamat és az objektív tény közötti vonatkozást nem sikerült még kideríteni. A kísérletek ellenben azt igazolták, hogy a művészi tárgyak nem közönbös ingerek, hanem művészi értékek. Ebből következik, hogy a kísérleti pszichologusnak az esztétikai vizsgálatokhoz művészi értékelés alapján kell összeállítania anyagát. (A pedagógiai kísérletekben is pedagógiai iskolázottsággal kellene összeállítani a vizsgálati anyagot.)

Az egyes művészetek képviselői mindig bizalmatlanul fogadták az esztétikát s ahelyett a művészettörténetben keresték támaszukat. De még ha áthatja is a történelmi anyagot az esztétika, szükséges a műalkotás lényegének biztos felismerése (pl. hogy a festészetben a szín a lényeges és nem az alak.) A lényegesnek a hangsúlyozása azután eszményhez is vezet, mely kijelöli a művészet célját. Némelyek koruk művészetében látják az eszmény megvalósítását s a történetbe a múltból csak azt veszik fel, ami koruk állapotát előkészítette. Mások mindenik kor művészetét mondják értékesnek s a hanyatlási időket átmeneti kornak nevezik. Ismét mások az ideál változása szerint (pl. a képzőművészetben konstruktív kifejező ábrázolás vagy természethűség eszménye) építik fel a történetet. Mindezen eljárásokban téves, vagy legalább is merev fogalmak az irányítók. A történeti gazdagságot úgy közelíthetjük meg legjobban, ha szellemi törvényszerűséget veszünk fel, mely az idők folyamán különböző formában nyilvánul. Így belátjuk, hogy a különböző korok egy-

másból fejlődnek s mind ugyanazon örök törvény különböző kifejezési lehetőségei. Az egyes művészetek történetében nagyon elterjedt a biográfia, mely a művész életéből és körülményeiből igyekszik a műalkotást megmagyarázni. Ne feledjük azonban, hogy a művészen sok olyan alkotó erő rejlik, melyekről maga sem tudott, amelyekről nem adhatott számot sohasem. Azonos anyagkiválasztás és azonos formálás egészen különböző művészi egyéniségtől is származhatik. Nagy pszichológiai érzékkel s filozófiai iskolázottsággal sem lehet a szimptomákból egészen biztosan következtetni. Könnyen oly érzéseket magyarázunk az alkotó lelkébe, melyek nem voltak meg benne.

A milió és a kulturtörténeti környezet tanulmányozásán kívül, először az archeológiában kényszerűségből (nem kutathatók a körülmények), később önállóan a művészetben is kialakult a tárgyi módszer. Ennek legérdekesebb példáját látjuk Lermolieffben, ki valamely kép részleteiben akarja felismerni a személyi stílust. Ezt az irányt sokan követték, mert mechanizálható és tanítható, de távol áll a magasabb esztétikai igényektől. A művészi tárgy ugyanis alkotás és nem csupán tanítható s megtanulható elemek összetétele. Az esztétika újabb vizsgálatai szerint, maga a műalkotás bizonyos fogékonyságot tételez fel az élvező részéről. A mű csak annak élvezésével válik teljessé. Az élvezés maga tehát nem változó tényező, hanem műalkotásban kifejezett művészi törekvés törvényszerű beteljesedése. Tehát nem olvashatók valamely költeményt tetszésem szerint, hanem csak a benne élő művészi törekvésnek megfelelően. A stílus lényege nem egyes formákban vagy díszítésekben, hanem az alkotás művészi összhatásában rejlik. Az esztétika nagy kiterjedésű termékeny talajt nyújt a kutatásra s bármely irányban műveljük, a középpontban mindig a műalkotást találjuk, melynek immanens értékét a filozófusnak el kell ismernie, melyet a hisztorikusnak a biográfiai és művelődéstörténeti kísérelő jelenségek előterébe kell helyeznie.

A többi előadások közül — melyek során *Alexander Bernát* a művészi intuícióról értekezett — Ziehen és Sievers fejtegetéseit mutatom be.

Ziehen előadásában a kísérleti esztétika jelentőségét fejtegette; figyelmeztetve e módszer nehézségeire is, t. i. *a)* az anyag kiválasztásához már esztétikát kell tudni; *b)* számolnunk kell sok mellékkörülménnyel; *c)* nincs megfelelő esztétikai mértékünk; *d)* a művészi alkotás szétbontható ugyan elemeire, a műélvező személye azonban nem egyszerűsíthető. Ezért ajánlja Ziehen, hogy általában a kellemes érzékletekből válogassuk ki az esztétikai elemeket. Továbbá, miután az esztétikai hatás nem izolálható, ellenőrző kísérletek szükségesek. Ne erőltessük az esztétikai törvényszerűség matematikai kifejezését.

Végül válogassuk meg helyesen a vizsgálati személyt s azt vizsgáljuk meg a kellő pillanatban. A kísérleti eljárás többféle: vagy választás, midőn rendetlenül elhelyezett ingerek közt kell a szépet kikeresni, vagy páros összehasonlítás — kettő közül melyik a szebb, — vagy sorok tagjainak utólagos összehasonlítása. Ehhez járul még a szubjektív vizsgálat, melynek célja kideríteni, milyen természetű a hatás, mikor jelentkezik és meddig tart. Nincs-e szétsugárzás s nem működnek-e tudatalatti erők is. Az esztétikai kísérlet használható a képzőművészetekben és zenében, ahol az érzetelem az uralkodó; nem használható az irodalomban, mert ott már a képzet lép előtérbe. Az esztétikai kísérlet nem növeli a műkincseket, nem is rontja a műélvezetet, az esztétikát sem helyettesítheti, de ma már nélkülözhetetlen, mert az általános esztétika építő köveit, elemeit szolgáltatja. Olyan fontos, mint a deduktív esztétika, mert megvizsgálja az elemeket, mielőtt az beilleszti a végleges rendszerbe.

Sievers E. lipcei filologus a beszéd melódiájáról tartott előadást. Szerinte ez nem azonos a zenei hangmagassággal, hanem valószínűleg a színezet magasságbeli eltolásával függ össze. Az előadónak nem célja a jelenség okát kutatni, csak annak létezésére akarta felhívni a figyelmet. Kimutatja, hogy Goethe verseiben a szöveg változtatások melódiái zavarokat idéztek elő. Ezek olyan pontosan felismerhetők, hogy ezek segítségével megtalálja a megváltoztatott szavakat a szövegben. A melódiái változások az egész beszélő szerv különböző beállításától függenek. Rutz müncheni zenészcsalád vizsgálataiból kiténik, hogy a beszédnél és az éneknél nemcsak a beszélő szerv- és légző izmok működnek, hanem az egész törzs, különösen pedig a hasizomzata szerepel (Bauchresonanz). A törzs-izomzat tónusa, közelebbről a hasizomzat működése (előre-, hátra-, lefelé húzódása vagy a púposság) bizonyos állandó jelleget ad a beszédnek. De nemcsak a beszéd, hanem minden más kifejező mozgás is a törzs-izomzat tónusától függ. — Amennyire fontos a beszéd-melódiának mint ténynek hangsúlyozása, ép olyan téves a Rutz-féle elmélet, mely azt egyetlen egy fiziológiai okra, a hasizomzat működésére akarja visszavezetni. Olyan összetett jelenséget, mint a beszéd melódiáját, mely sokszor a tartalom legrejtettebb árnyalatait juttatja kifejezésre, nem lehet egyetlen fiziológiai tényezőre visszavezetni. Rutzék azt mondják, hogy az előbbi viszony meg is fordítható. Pl. bizonyos gesztussal bizonyos hasizomtónus állítható elő. Sőt elég a gesztust látni s megváltozik a hang, a beszéd melódiája. *Sievers* félmagastartásba nyújtotta jobbát s felszóltotta a közönséget, hogy miközben olvas, figyeljék a kezét s annak állásából mondják meg, hogy Tell-ből vagy a Jungfrau-ból olvasott-e bizonyos előzetesen megállapított részletet. Vizsgálatai köz-

ben sikerült neki gesztussal a vizsgálati személy beszédjét egészen megváltoztatni. Ez a tapasztalata egy olyan elvonásra vezette, mely már a nevetségessel határos. Csinált sodronyfigurákat, melyeknek merev szemlélése beállítja a szemlélő törzsizomzatának bizonyos tónusát, s bizonyos kifejezési sajátosságra kényszeríti. Világosabban: Sievers a zeneszerzőket csoportokba osztja, pl. a) Schubert, b) Brahms, c) Liszt. Sodronyait is a), b), c) csoportba osztja s azt bizonyítja egészen komolyan s a kongresszuson egy kiváló zongoraművésszel be is mutatja, hogy ha ő a c) sodronyt egy Schubert-darabra helyezi és a zongoraművész játék közben mereven nézi a fényes sodronyt, Liszt modorában fogja Schubertet játszani. Egy énekesnővel bebizonyította, hogy az nem tudja elénekelni simán Schubertet, ha a hangjegyeken «Thoma-sodrony» fekszik. Thoma modorában fog énekelni és fojtogatást érez a gégejében. Sőt e fojtogatást ma Sievers is érzi saját gégejében stb. Nem akarom tovább részletezni Sievers nagy fanatizmussal és szuggeráló erővel hirdetett tétéleit.

E rövid ismertetésem az előadások három típusát akarta bemutatni. Dessoir az esztétika területét a maga szempontjából ugyan, de filozófikus magaslathból tekintette át, Ziehen egy módszert tárgyalt, komoly kritikával és bölcs mérsékléssel fejtvé ki annak jelentőségét; Sievers pedig a részletmunka szűk látókörével szimptomatológiai tévedésbe került. Ebből a pedagógiának — bárcsak indirekt módon — okulnia lehet. Egyébként a kongresszus más jelenségei is szolgáltak ilyen okulással. Így tanulságos mindjárt a megnyitóban hangoztatott gondolat: az egyes munkásoknak szükséges látniok az egész munkateret s az ilyen összzejövetelen az a fő, hogy egyesek és csoportok munkája a magok szűk köréből kiemelkedjék. Igen üdvös volna ez hazánk különböző pedagógiai csoportjaira nézve.

Quint József.

IRODALOM.

Imre Lajos: A gyermek vallása. Kísérlet a katechetika módszertanának valláslélektani megalapozására. Theol. magántanári dolgozat. Hódmezővásárhely 1912. 8° 110 l.

A kérdést az író maga is «a legnehezebbek egyikének» tartja. Az alapnehézség kettős. Egyfelől a dolgozat alapvető tudományainak: a vallásfilozófiának és lélektannak s a katechetikának kidolgozatlan-sága; másfelől e tudományok helytelen módszerrel való egybekapcsolása, mely miatt az eddigi vallásos nevelés képtelen volt megta-